

Кравчук Л. В.,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри гуманітарних дисциплін

Відокремленого підрозділу

Національного університету біоресурсів і природокористування України

«Бережанський агротехнічний інститут»

КОНЦЕПЦІЯ ПОБУДОВИ НАВЧАЛЬНИХ ПЛАНІВ І ПРОГРАМ З ІНОЗЕМНИХ МОВ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ В ПЕРІОД ДЕРЖАВНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ (1990-2001 РР.)

Анотація. У статті проаналізовано навчальні плани і програми з іноземних мов за 1990–2001 рр.; досліджено їх структуру та змістовий компонент; визначено особливості їх побудови; проведено порівняльну аналогію по різних класах; проаналізовано відповідність програмових вимог змісту навчання іноземних мов досліджуваного періоду.

Ключові слова: зміст освіти, іноземні мови, навчальний план, шкільні програми, навчальний предмет.

Постановка проблеми. Зміст освіти реалізується у важливих державних документах – навчальних планах, програмах і підручниках. У цих документах у радянській системі освіти відображено конкретне соціальне замовлення, встановлювалися реальні, а не декларовані пріоритети.

На теоретичну розробку і практичне застосування навчальних планів, програм безпосередньо впливали політичні та ідеологічні установки, соціально-економічні реалії й тенденції економічного розвитку, а також панівні педагогічні ідеї. Саме за навчальними планами можна відстежити пріоритети державної політики в галузі освіти. Наявність тих чи інших навчальних дисциплін у навчальному плані, перерозподіл годин між предметами всередині навчального плану, домінування певної групи предметів – усе це вияви зміни комплексу політичних, соціальних і педагогічних орієнтирів і процесів, пов'язаних з періодичним оновленням змісту освіти.

Проблеми теоретичних засад мети, чинників, складу і структури змісту загальної середньої освіти, а також дидактичні норми побудови навчальних програм та шкільних підручників висвітлюються у працях В. Безпалька, Р. Вендровської, С. Гончаренка, І. Журавльова, Л. Зоріної, М. Кашина, В. Кременя, І. Лернера, Ю. Мальованого, В. Паламарчука, Л. Пироженко, О. Савченко, М.Н. Скаткіна та ін.

Мета статті – проаналізувати навчальні плани та програм з іноземних мов за 1990–2001 рр.; дослідити їх структуру і змістовий компонент; визначити особливості їх побудови; встановити відповідність вимог змісту навчання іноземних мов.

Виклад основного матеріалу дослідження. Навчальна програма – це нормативний документ, у якому окреслюється коло основних знань, умінь і навичок, що підлягають засвоєнню з кожного окремо взятого навчального предмета. Вона містить перелік тем матеріалу, що вивча-

ється, рекомендації щодо кількості годин на кожен тему, розподіл тем за роками навчання та час, відведений на вивчення всього курсу [2]. На сьогодні у школах використовують два види навчальних програм: типові програми та робочі шкільні програми.

Типові програми окреслюють лише найбільш загальне, базове коло знань, умінь і навичок, систему провідних наукових світоглядних ідей, а також загальні рекомендації щодо перерахуванням необхідних і достатніх засобів і прийомів навчання, специфічних для конкретного навчального предмета. Типові програми є основою для складання робочих шкільних та індивідуальних навчальних програм.

Типова навчальна програма в структурному відношенні складається з трьох основних компонентів: *пояснювальна записка*, або *вступ*, де визначаються цільові напрями вивчення певного конкретного навчального предмета в системі навчальних дисциплін загальноосвітньої школи; власне *зміст освіти* – навчальний матеріал, який містить основну інформацію, поняття, закони, теорії, перелік обов'язкових предметних умінь і навичок, а також перелік умінь і навичок, формування яких здійснюється на міжпредметній основі; *методичні вказівки* щодо шляхів реалізації програми, де зазначаються методи, організаційні форми, засоби навчання, а також критерії оцінювання знань, умінь і навичок, одержаних учнями в процесі вивчення певного навчального предмета. Особлива увага приділяється міжпредметним зв'язкам [3].

Типові навчальні плани містять *інваріантну складову*, сформовану на державному рівні, обов'язкову для всіх загальноосвітніх навчальних закладів незалежно від їх підпорядкування й форм власності, та варіативну, у якій передбачено додаткові години на вивчення предметів інваріантної складової, курси за вибором, індивідуальні та групові заняття, консультації [2].

На основі Типових навчальних планів загальноосвітні навчальні заклади складають на кожен навчальний рік робочий навчальний план з конкретизацією варіативної складової, враховуючи особливості регіону й індивідуальні освітні потреби учнів.

Характеризуючи навчальні плани і програми 90-х рр. ХХ ст., слід усвідомити ті життєві реалії, у яких перебувало суспільство і які неминуче вплинули на всю освітню, економічну та політичну системи, оскільки ці безповоротні зміни означали зміну суспільної свідомості й життєвих

орієнтирів. Нові теоретичні настанови щодо відбору змісту певною мірою відображено в навчальних планах, які розроблялися на початку 1990-х рр. Ці нормативні документи, позбавлені уніфікованості єдиного типового плану, давали змогу враховувати специфіку регіону. Це були, по суті, перші спроби варіативності, що випереджали готовність науки і практики до реалізації нових методологічних і нормативних настанов [1, с. 7].

Формування національної системи освіти, яке розпочалося відразу після проголошення державної незалежності, передбачало «приведення системи у відповідність до нових соціально-економічних цілей, життєвих реалій, особливо потреб державотворення, її розвиток відповідно до Конституції України та Закону про освіту, забезпечення національного характеру і водночас конкурентоспроможності української освіти на світовому ринку» [1, с. 8]. Реформи були зорієнтовані на створення нової системи освіти в Україні, збереження й примноження здобутого в радянські часи досвіду та водночас унесення суттєвих коректив у цілі, завдання і зміст освітянського процесу.

У 90-х рр. ХХ ст. було здійснено масштабний експеримент, спрямований на з'ясування й наукове обґрунтування можливостей навчання іноземних мов у початкових класах загальноосвітньої середньої школи.

Цей процес забезпечувався низкою освітніх нормативно-правових документів, серед яких основними є такі: «Державний освітній стандарт з іноземної мови (2000/01)», Програма розвитку народної освіти України на перехідний період (1991–1995), Концепція викладання іноземних мов в Україні (1992, 1994), «Про поступове запровадження вивчення іноземних мов у початкових класах загальноосвітніх шкіл» (1994), «Концепція середньої загальноосвітньої школи України» (1992), «Положення Міністерства освіти України «Про середній загальноосвітній навчально-виховний заклад» (1991), «Про експериментальний педагогічний майданчик» (1990).

Цими актами визначено основні напрями модернізації змісту, форм і методів навчання, виховання й управління закладами освіти. Крім цих правових документів, важливими є «Державна національна програма «Освіта», «Україна ХХІ століття», затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 03 листопада 1993 р. № 896 та «Національна доктрина розвитку освіти», затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347 [1, с. 2–7].

Така інновація в галузі іншомовної освіти потребувала відповідних педагогічних і психологічних обґрунтувань цього процесу. Не випадково в цей період було опубліковано велику кількість праць, присвячених навчанню іноземних мов у початкових класах. Опираючись на численні дослідження зарубіжних і вітчизняних методистів, учених-психологів (Б. Беляєва, Л. Виготського, В. Дронова, Д. Ельконіна, О. Леонтєва, Г. Рогової, У. Пенфілда, Ж. Піаже), автори публікацій обґрунтовували можливість і доцільність раннього навчання дітей іноземних мов. Їхні міркування базувалися на психологічних особливостях молодшого шкільного віку як сенситивного для такого виду діяльності.

Видана в 1995 р. Міністерством освіти України шкільна програма пропонувала включення цього навчального предмета до базового навчального плану з першого або другого класу, причому перший рік навчання розглядався

як пропедевтичний курс, протягом якого в учнів формувалися первинні мовні навички та мовленнєві вміння [9].

Нові підходи у сфері іншомовної освіти, передбачені Постановою Кабінету Міністрів України «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання» від 16.11.2000 р. № 1717, спричинили зміну цільового та структурного компонентів навчальних планів і програм.

У новій навчальній програмі для 5–11 класу були достатньо чітко виписані ключові компетенції, що виражалися в оволодінні учнями певним комплектом способів діяльності, які дають змогу людині розуміти ситуацію, досягати результатів в особистій і професійній сферах, а саме:

- мовленнєва компетенція – забезпечує вироблення, а також удосконалення вмінь і навичок у всіх видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, читанні, говорінні, письмі);
- мовна компетенція – передбачає засвоєння учнями системних знань про мову як засіб вираження думок і почуттів людини та формування мовних умінь і навичок;
- соціокультурна компетенція – спрямована на засвоєння культурних і духовних цінностей свого та інших народів; норм, які регулюють стосунки між поколіннями, націями, сприяють естетичному й морально-етичному розвитку;

– загальнонавчальна компетенція – формування загальнонавчальних умінь і навичок учнів, опанування стратегій, що визначають мовленнєву діяльність, передусім спрямовану на розв'язання навчальних завдань і життєвих проблем.

Зазначені компетенції формують комунікативну компетенцію особистості [9, с. 12].

У програмі зроблено акцент на інтегрованому оволодінні учнями мовленнєвими вміннями на рівні, достатньому для здійснення іншомовного спілкування, у чотирьох видах мовленнєвої діяльності – аудіюванні, говорінні, читанні та письмі. Основними принципами побудови програми були такі: комунікативна спрямованість, особистісна орієнтація, автономія учня, взаємопов'язане інтегроване навчання всіх видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання та письма).

Ми узагальнили розподіл годин на вивчення іноземних мов за 11 років (1990–2001 рр.) і дійшли таких висновків. Збільшено кількість годин на вивчення іноземних мов у 1992 р., а саме у 9–11 класах, на 1 навчальну годину порівняно з 1990 р. Ця тенденція тривала впродовж наступних 10 років. Так, наприклад, у 1993 р. у 7–9 класах на вивчення іноземних мов пропонувалося 2–4 год., коли в попередньому році було лише 3 год. З 1993–1997 рр. сумарна кількість годин залишалася аналогічною. І лише в 1998 р. відбулися чергові зміни навчальних годин по всіх класах. У 5 класі кількість годин знову збільшилась з 3–4 до 4 год. У 6–8 класах, навпаки, зменшилась з 2–4 до 3 год.

Найбільш значною зміною, на нашу думку, стало зменшення годин на вивчення іноземних мов у 9 класі. Якщо в попередні роки (1993–1997) на цей предмет відводилось 2–4 год., то у 1998 році – лише 2,5 год.

У 2000 р. тенденцій до зміни кількості навчальних годин не спостерігалось, і лише у 2001 р. відбулися значні зміни, пов'язані насамперед із запровадженням іноземних мов у початковій школі й, відповідно, становили у 2 класі – 1 год./тиждень, 3–4 класах – 2 год./тиждень.

Варто зазначити, що відбулося значне збільшення годин у 8–9 класах та становило – 4,5 год. (порівняно з попередніми роками – 2,5 год.), що було найбільшим збільшенням кількості годин за весь досліджуваний період.

Висновки. Отже, програми з іноземної мови, опубліковані в період державної незалежності України, були спрямовані на розвиток плюрилінгвальної та плюрикультурної компетенції учнів, яка після завершення шкільного навчання допоможе краще зорієнтуватися у виборі професії чи спеціалізації. Саме такий підхід закладено в основу формування програми з іноземної мови на сучасному етапі. Ми дійшли висновку, що в її укладанні чітко узгоджено цілі, зміст і завдання, послідовність процесу, що позитивно впливає на якісні показники рівня знань, умінь і навичок з іноземної мови учнів різного віку.

Проведене дослідження відкриває перспективи щодо аналізу теорії і практики навчання іноземних мов на різних історичних етапах розвитку вітчизняної школи й освіти; дослідження структурного компонента навчальних планів і програм; змістового компонента підручників іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів; вивчення зарубіжного досвіду шкільної іншомовної освіти.

Література:

1. Кравчук Л.В. Навчання іноземних мов у загальноосвітній школі України (друга половина ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Л.В. Кравчук. – Тернопіль : ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – 20 с.
2. Навчальні плани початкової і середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання, розроблені й затверджені Міністерством освіти України на 1990/91 н. р. // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1990. – № 12. – С. 3–18.
3. Навчальні плани початкової і середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання, розроблені й затверджені Міністерством освіти України на 1991/92 н. р. // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1991. – № 19–20. – С. 6–18.
4. Навчальні плани початкової і середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання, розроблені й затверджені Міністерством освіти України на 1994/95 н. р. // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1994. – № 10–11. – С. 20–25.
5. Навчальні плани початкової і середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання, розроблені й затверджені Міністерством освіти України на 1996/97 н. р. // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1996. – № 10. – С. 13–23.

6. Навчальні плани початкової і середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання, розроблені й затверджені Міністерством освіти України на 1998/99 н. р. // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1998. – № 11. – С. 3–8.
7. Навчальні плани початкової і середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання, розроблені й затверджені Міністерством освіти України на 2000/01 н. р. // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 2000. – № 12. – С. 10–18.
8. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Англійська мова. 2–12 класи. – К. : Шкільний світ, 1990. – 32 с.
9. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Англійська мова. 2–12 класи. – К. : Шкільний світ, 1995. – 30 с.
10. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Англійська мова. 2–12 класи. – К. : Шкільний світ, 2001. – 38 с.

Кравчук Л. В. Концепція построения школьных учебных планов и программ по иностранным языкам для общеобразовательной школы Украины в период становления государственной независимости (1990–2001 гг.)

Аннотация. В статье проанализированы учебные планы и программы по иностранным языкам за 1990–2001 гг.; исследовано их структуру и содержательный компонент; определены особенности их построения; проведена сравнительная аналогия по разным классам; проанализировано соответствие требований к содержанию обучения иностранным языкам.

Ключевые слова: содержание образования, иностранные языки, учебный план, школьные программы, учебный предмет.

Kravchuk L. The concept of construction of school curricula and programs from foreign languages for secondary schools in Ukraine in the period of forming state independence (1990–2001-s)

Summary. The article analyzed the curricula and programs in foreign languages for the 1990–2001-s. The author researches their structure and substantial component; detect peculiarities of their structure; conducted comparative analogy to different classes; analyzed compliance requirements for the content of teaching foreign languages.

Key words: content of education, foreign languages, curriculum, school programs, school subject.